

3. Tagebuchbeilagen

Ankündigung zweier akademischer Schriften von Bernhard Paul Moll und Jacob Wilhelm Michael Wasser.

Knoerr, Georg Christian

Oettingen, Dezember 1717

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-48509

A 179 m

LECTORI, QUI STUDIOSÆ JUVEN- TUTI, ET LITTERIS BENE CUPIT,

S. P. DICIT
GEORGIUS CHRISTIANUS KNOERRIUS,
L. O. R. & J.

X quo intellexerunt cordatiores, raro doctrinam cum morum integritate esse conjunctam, studia plures odio habuerunt, eaque impietatis nomine damnarunt. Neque multum restiterunt, quorum intererat, in ignorantia plebem detineri, quæ maximum tyrannidis fulcrum omnibus seculis credita est. a)

Quare, cum magni viri eruditionis gloriæ multum detraxerunt, non est, quod mireris, si eruditionem pietati obesse, omnes tantum non statuunt. Certe res in proverbium abiit, cum Germanorum vulgus dicit: *Je gelehrter / je verkehrter*. Fateor, corruptos nonnullorum mores, qui vana aut splendida eruditione ignorantiam palliant, potissimam hujus proverbii causam esse. Multum tamen falluntur, qui veram & genuinam eruditionem impietatis accusant. Ex iis, qui eam iverunt defensum, unus nobis sufficiat Verulamius, qui de augmentis scientiarum Lib. I. in hoc multus est, ut omnem ab ea infamiam abstergat: *certissimum, inquit, atque experientia comprobatum: leves gustus in philosophia movere fortasse ad atheismum; sed pleniores haustus ad religionem reducere.* b) Et quis neget, esse quendam pietatis & scientiæ nexum necessarium? c)

Doctores enim munus qui obire cupit, linguarum, humanæ Indolis, & omnium denique rerum solida scientia opus habet. Quod vel inde apparet, quia Doctrina sacra plurimis erroribus corrupta, prius repurgari non potuit, quam ad emendationem admittendam, elegantiorum literarum cultura, animi fuerunt præparati. Erasmus, Reuchlinus, Budæus, & alii, primum linguas restituerunt, quarum subsidio Lutherus arduum opus longe facilius aggredi potuit. In Linguarum tamen cultura priorum maxime conatus substitit, & iniquiores in Lutherum sunt, qui nihil ab eo traditum dicunt, quod non Erasmus ante eum docuerit. Sed & illi errant, qui omnem accuratioris Theosophiæ laudem Erasmo denegant; c)

))

Tanto

a) Michaelle Vasfor. Tom. III. Part. 2. Lib. XV. Histoire de Louis. XIII. Ejusmodi confilia pontificiis tribuit. Sed cum libertate majori, ac par est, in dicendo usus sit, ejus sententiam non omnino probo, & a verbis citandis penitus abstinco.

b) De qua re celeberrimus Buddeus peculiari dissertatione egit.

c) Utrumque Errorem recte perstrinxit celeberrimus Hermannus von der Hardt in præfatione ad historiam litterariam reformationis. Erasmo, inquit, utique debentur primæ partes, cui omnis posteritas primas referat gratias. Magna pars & nobilis quidem omnis in hunc diem emendationis erat bonarum litterarum instauratio. Barbarus sit, qui barbaricam prioribus seculis neget. A-

verum-

Tanto tamen Operi, quod Lutherus in se suscepit, timidior Erasmus par non fuisset. d) Litteras reduxit, quo instrumenta, quibus utatur, habeat Lutherus: praelusit ille, quo hic eo facilius audiretur. Sed erunt, qui ipsum Lutherum non adeo studia amasse, atque ego contendo, objicient. Qui, si considerent, nugae & suavia scholasticorum somnia, aut sine mente sonos, non ipsam eruditionem, contempsisse Lutherum, forte mentem mutabunt. Quanti enim eruditionem cum pietate conjunctam fecerit, multis argumentis posset probari, si instituti ratio id permetteret. Alii ipsum Melanchthonem amicum barbariei faciunt, virum sui seculi doctissimum, & litterarum amantissimum. Mira autem luditur fabula, cum hi Melanchthonem studia & eruditionem oppugnasse clamitant; Arnoldus, gentilium scriptores eum iusto pluris fecisse, existimat. Sed jam gravior mihi adversaria constituta & parata est. Celeberrimorum virorum iudicio Lutherus, dum sacra purgavit, litteras inficiendi & corrumpendi dedit occasionem. Ipse Templæus in hac est sententia. Si illum audis, ex eo tempore, quo papatus errores oppugnare coeptum, feliciora ingenia, meris disputationibus de religionis placitis occupata, studiis operam dare post habuerunt. Sed multum falli virum doctissimum existimo, si, magna ingenia vanis se occupasse rixis, sibi persuadet. Plures fuisse fateor, qui partes suas defensuri perverso Zelo, nuda suae sectae placita, sine ulla eruditionis mica misero lectori obtruserunt. At enim, qui ita se gerit, inter praestantissima ingenia referendus non est. Quibus e meliori luto finxit praecordia Deus, verae & solidae eruditioni semper dederunt operam, a rixis toto animo alieni. Contra si e re visum, veritatem tueri, magno id eruditionis apparatu factum est. Sed pergit Templæus: *Verbis ad arma deventum, quae tempora adeo omnem eruditionem deleverunt ex hominum animis, ut summa ignorantia in ejus locum successerit.* Doleo studiorum vicem, quod inter arma filere coguntur, reformatio tamen Germaniae arma non intulit; sed perver-

verrucavit illam primus, certe praeter ceteris nitidus Erasmus. Hanc primam gloriam nulla viro derogabit invidia, nulla subtrahet aemulatio. Praestitit, quod ante eum, nemo. Germaniam & finitima regna perpolivit, candida & ingenua mansuetudinis principia ingeneravit. Scholasticos in Doctrinae Labyrinthos dissipavit, tenebras ignorantiae disjecit, ad fontes sacros, lympidos & puros invitavit, primusque omnium novum Testamentum graecum cum integriori versione manibus Christianorum tradidit. Emendavit orbem non advertentem, humanitate, modestia, lenitate, mansuetudine, viamque monstravit ad reipublicae Christianae usum, commodumque locupletissimum ex puriori Christianae rei cognitione. Haecenus Hardtius quot capita, tot sensus. Placet doctissimo viro modestia & lenitas Erasmi, ea & mihi probatur. Sed novi magnos viros, qui eam ferre non possunt. Impios homines, jocos pro jocis reddere, lenitatem ridere, sola austeritate emendari, distant. Ipsi Pontificii Erasmus, si non autorem, ansam certe reformationis fatentur. Audiamus Albertum Pium apud Hardtium loco citato Tomo I. p. 116. Dicam enim libere, dicam amice, quid plurimi de te sentiant, hoc in negotio, quorum iudicium magis, quam meum, tibi fuit extimescendum. Nam etsi non omnino in cunctis conveniant, in hoc tamen consentiunt omnes, quod tangi velut digito potest, si quis scripta tua perpenderit, Lutherum assecrasque ipsius, quo sua pullulanti venena, irrigarent, vel ex tuis potius hortis lethalia semina collegisse. Tam multa enim consentiunt in placitis utriusque, ut aut Lutherus videatur Erasmiizare, aut Erasmus Lutherizare. Sed hoc interesse, quod quae tu admonendo, vel dubitando notas, ille definiat, quod tu modeste tangis, ille arrogantissime tractet, ubi tu scrupulum injicis, ille sententiam proferat. - - - Paulo inferius, (ne nimis L. B. te fatigem loco longiori) concludit: quod si pateris me adhuc liberius agere, dicam te in causa fuisse, & permagnam tuam fuisse culpam, ut in hanc suspensionem apud multos venires. Participem te, ne dicam autorem fuisse hujus dissidii &c.

d) Hanc in parte in sententiam pedibus eo celeberrimi auctoris observationis Halensis, de Erasmo Rotterodamo, qui sine dubio Buddeus est.

perversa quorundam ex utraque parte consilia, quæ a Theologis nonnunquam profecta esse non nego. Hæc animos incenderunt, non innoxia veritas. Ipsa studia hoc doctrinæ cœlestis emendationi debent, ut cum vix ab armis fuerit recessum, eruditio majora in dies incrementa sumserit. Illustris Thomasius accurate docuit, eruditionem incrementa sua soli debere sentiendi libertati, quicquid Templæus & alii sentiant. e) Jam Lutheri, quam dicunt, Reformationem aureum hoc seculum restituisse, ubi libere sentire, & quæ sentias, libere dicere liceat, (certe voluisse id præstare Lutherum) quis est, qui ignoret? Ante felicia hæc tempora vel tantillum a receptis sentiis recedere, capitale erat, unde eruditionem tum temporis multas accessiones fecisse, vix erit, qui asserat. Cogita, quam misera Theologiæ fuerit facies, cum doctorum placita, inprimis Concilii, paria autoritate cum Scriptura crederentur. Ipso Lutheri tempore omnes hæc sententia tenuit, & adhuc dum tenet Pontificios. Præterea multos ex Theologis Scholasticarum distinctionum nugarumque piget atque tædet. Qui illis delectantur, næ ex suo, non seculi vitio, sunt corrupti. Jurisprudentiæ studium miranda sumit incrementa. Quam primum enim cœlestis doctrina emendata erat, qui de Principum & Augustissimi Impe-

e) In der weitem Erklärung der Kunst anderer Leute Gemüther zu erkennen/ contra Tenzelium edita: Sic satis fecisse mihi videor celeberrimo Templæo, cujus verba ipsa hic adscribam: Essais du savoir des Anciens & des modernes p. m. 82. Rationem redditurus, cur eruditio, cum optime de ea speraverint omnes, cito decreverit, ita fatur: Une des grandes raisons de cela fut, qu'au même temps, que les sciences commencèrent à paroître avec éclat dans la Chrétienté, on fut obligé de se tourner à d'autres études pour se pouvoir défendre contre quelques nouveaux Docteurs, qui avoient fait naître plusieurs controverses sur les matieres de la religion & sur les doctrines, & les créances, que le Clergé avoit introduit dans l'Eglise, durant les 7. ou 8. derniers siècles; comme sur l'autorité de l'Ecriture Sainte, sur celle des Traditions, des Papes, des Conciles, des anciens peres, des Scholastiques, & des Casuistes, sur la puissance Ecclesiastique, & sur l'autorité civile. La passion qu'on eut pour se jeter dans toutes ces matieres, ou mystiques, ou embrouillées, mêlée avec les intérêts & les passions des princes & des partis, qui fomentoient & qui excitoient encore davantage cette inclination, fit naître une infinité de disputes, & mit le feu dans toutes la Chrétienté, ce qui se termina enfin à plusieurs separations d'avec l'Eglise Romaine, par la reformation de ses abus & de ses erreurs, & à de nouvelles institutions ecclesiastiques & civiles en divers pays, qui se sont depuis conservées & enracinées dans la plupart des pays du nord & del' occident. Toutes ces Controverses, qui étoient sans fin, & tous ces grand démêlez sur des matieres, dans lesquelles divers Princes s'intéressoient, tenoient entierement occupez tous les beaux Esprits & tous les Sçavans de ce temps là qui tournerent toutes leurs études de ce côté, & qui ne prirent la plume, que pour écrire sur ces matieres. Plusieurs Esprits rares & d'une profonde pénétration, qui auroient pû faire des progrès merveilleux dans les belles lettres, & dans les sciences, s'enfoncerent tellement dans les disputes, de religion, qu'ils ne pensoient à autre chose. A ces démêlez, qui se traitoient avec la plume, succederent bien-tot ceux d'épée: & l'ambition des Princes & des ministres se mêlant avec le zèle, ou se couvrant du prétexte de la religion, mit la desolation dans la Chrétienté, au siècle passé, par une longue suite de guerres civiles & étrangères. Tous ces troubles & tous ces désordres furent les ennemis capitaux des Muses, à qui la Fable a assigné pour le lieu de leur séjour le sommet du mont Parnasse, pour dire, qu'elles doivent être dans des lieux de sûreté & de repos, loin du bruit des armes & des désordres de la guerre. Possit & ita satis fieri Templæo: forte lis in verbis est. Templæus per eruditionem Poësin, Philologiam, & Linguarum peritiam sine dubio intelligit, mihi autem is demum eruditus est, quires novit, i. e. Theologiam, Juris prudentiam, naturalem præcipue, Philosophiam & Historiam probe callet. Quæ studia hodie magis florent, quam olim. Priora negligentia non laudabili multum depravata sunt, & fere occidunt. vid. Orationem Buddei de bonarum litterarum incremento, quæ tota huc pertinet. Baile sub voce, Aconcius not. D. qui amphiboliam supra notatam bene observat, cum eruditissimum sermonem, quo ostendit, eruditos hujus seculi longe antecedere majores, ita concludit: Les Gens sont aujourd'hui moins savans & plus habiles i. e. acutius judicant, delicatius seligunt, quam, qui nulla alia re, nisi infinita lætione doctorum nomen olim sunt meriti.

Imperatoris Juribus solliciti fuerunt, non Juris Civilis scrinia (ut ante factum erat) compilarunt; sed Naturæ jus in subsidium vocatum, illique jurisprudentia omnis superstructa. Scio, inique id olim quosdam tulisse, sed satisfacit illis illustris Pufendorfius. Juris Romani explicatio ex ipsis Romanarum antiquitatum visceribus eruta est, posthabitis barbarorum hominum glossis atque somniis. Hoc etiam ad Jurisprudentiæ Civilis & Feudalis dignitatem accessit, quod mores & consuetudines nostræ a Romanis recedentes ex Germanica antiquitate sint petiti. At enim neque hoc probatur illustri Leibnitio, qui in rebus Brunswic. Tom. I. ad Leges Saxonum Cap. 4. p. 79. Nota f. *Quid incongruum magis, inquit, quam Caballi furtum capite puniri, nobilissimi Viri eadem pecunia lui?* (Confert legem cit. de furtis: qui Caballum furaverit, capite puniatur, cum lege secunda de occisionibus: qui nobilem occiderit, 850. solidis componat.) Jam pergit Vir illustris: *Eant nunc & veteres Germanorum Leges revocent in usum Viri docti, explosis Romanis, hoc est, a fruge ad glandes revertantur.* Sed non ea mens doctissimorum nostri seculi Juris Consultorum est, ac si pristina Germanorum leges, vetustate detrita & a nostra vivendi ratione multum abhorentes, revocandæ sint; sed id tantum volunt, consuetudines & statuta hodierna ex Germanorum antiquis legibus & historia sæpe explicanda esse, & melius id fieri, quam si jus Romanum contra omnem fidem historicam, quo nostris moribus consentiat, torqueatur in sensum, longe à Legislatoris animo diversum. Præterea Germanicas leges iniquitatis frustra accusat, recte enim furtum morte punitum est, majorum nostrorum domibus apertis, & ne cum casis quidem rusticorum nostrorum comparandis. Si furari licuisset, quid tutum fuisset ab aliorum injuria & insultibus? quæ res effecit, ut fures eadem pœna inter Scythas, Germanorum parentes, Justino teste, mansisset. Homicidia autem morte mulctari tum non potuerunt, cum Germani, libera gens, privatis bellis, quæ duella vocant, inter se jure certarent. Sed age, conferamus leges Germanicas cum Romanis. Utrum hæ ubique æquiores & prudentiores sunt illis? Unum exemplum sufficiat. Evolvamus Legem 18. C. de Transact. transigere vel pacisci de crimine capitali excepto adulterio prohibitum non est. In aliis autem publicis criminibus, quæ sanguinis pœnam ingerunt, transigere non licet, citra falsi accusationem. Jam quid Tibi videtur? Nonne liceret Leibnitii verba retorquere? Eant nunc & veteres Romanorum leges, quæ impune de criminibus capitalibus transigere permittunt, de levioribus sub infamiae pœna interdiciunt (vid. L. 3. P. de his, qui notantur infamia,) singularis æquitatis nomine nostris præferant moribus. Sed quid verbis opus est in re, ab Hottomanno, Schiltero, Kulpisio, Thomasio, Beiero aliisque, satis demonstrata? In Philosophia quantum profecerimus, res ipsa loquitur. In Physica, Medicina, & Historia nostris non multum cedunt Pontificii, si quidem non superant. Reformationem tamen & illi acceptam ferant, quod in historia accuratius versari & Critices ope vera a falsis distinguere liceat. Olim non erat sic. Duplici ergo nomine pro doctrinæ Christianæ emendatione DEO agamus gratias. Beneficium hoc Juvenes ornatissimos, ingenii præstantia, morum probitate & Parentum meritis conspicuos, eo perduxit, ut pluribus de hac re sint acturi: Sunt illi BERNHARDUS PAULUS MOLLIUS & JACOBUS WILHELMUS MICHAEL WASSERUS. Hic ipsam Dei bonitatem in Reformationis opere conspicuam laudabit, ille de pace Religiosa paucis dicturus est. Quos non innoxii juvenum conatus, non mea moveret invitatio, Parentum meritis id dabunt, ut benevole eos audiant, omniaque æqui bonique consulant: Me autem sibi semper habebunt devinctissimum, & ad omnia officia paratissimum. Dabam ex museo. p. 72. Dec. C1D10CCXVII.

OETTINGÆ, LITTERIS JOHANNIS LOMSH.